

17897
BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ

ENCICLOPEDICĂ „SOCEC”

Invs. A. 38.583

No. 73.

Inv. 5928

5928

CAMOENS

POEM DRAMATIC INTR'UN ACT

DE

FR. HALM

Traducere de D. ANGHEL și ST. O. JOSIF

8998

859-122 (A. 032=3)

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă

1909

22

NOTIȚĂ BIO-BIBLIOGRAFICĂ

Eligius Franz Joseph, baron de Münch-Bellinghausen, cunoscut sub numele de Friedrich Halm, s'a născut în ziua de 2 Aprilie 1806 la Cracovia, a studiat în Viena, dreptul, și dela vârsta de 20 de ani a intrat în cariera administrativă. Multă vreme și-a tăinuit activitatea poetică.

La 1834 drama sa Griselidis, reprezentată la Burgtheater în Viena, sub pseudonimul Friedr. Halm, avu un succes așa de răsunător, încît fu reluată apoi de către toate scenele mari. Halm a mai scris o serie de drame și tragedii, dintre cari „Fiul pădurilor” („Sohn der Wildnis”) e cunoscută și la noi. Cel mai mare răsuneț l'a avut însă tragedia sa „Gladiatorul din Ravenna” (1854).

Poeziile lui lirice se citesc și astăzi cu plăcere.

PERSOANELE

Don Luiz de Camoens.

Don José Quebedo de Castel-Branco, mare negustor.

Perez, fiul său.

Paznicul marelui spital din Lisabona.

Acțiunea se petrece într'o chilioară din spitalul
Lisabonei, în' ziua de 10 Iunie 1580.

(O mică odăiță cu zidurile șterse și tencuiala căzută pe-alcure. În dreapta, la mijloc, un pat, alături o spadă cu o harfă d'asupra. Fereastră cu gratii la dreapta. Mai încoace o masă cu un jeț: pe masă, manuscrisul Lusiadelor. La stînga altă masă cu două scaune; pe masă: cărți, hîrtii, călimară, pene de scris, pergamente. — Amurg .

SCENA ÎNTÎIA

CAMOENS, NEGUSTORUL QUEBEDO DE CASTELBRANCO, PAZNICUL.

CAMOENS

(cu părul și barba cărunte, cu o urmă de rană la mijlocul frunții, cu un bandaj peste ochiul stîng, doarme în pat).

QUEBEDO

(îmbrăcat în bogat costum spaniol, intră prin ușa din mijloc).

PAZNICUL

(cu un mănunchiu de chei la briu și cu o carte enormă la subsuoară, îl urmează)

QUEBEDO

(gîfîind, la început cu glas scăzut)

Afurisită scară! Trei rînduri am urcat!
Mai este ?

PAZNICUL

Nu, Senore!

QUEBEDO

(ștergîndu-și nădușala)

Fii, Doamne, lăudat!

Sînt tot numai o apă! Afurisită scară!
De-abea pot să răsufli... Aice este dară!
(Își scoate scufa)

PAZNICUL

(deschizînd condica cea mare și întinzîndu-i-o)

Senor, citește singur de nu te'nerezi în mine:
Don Luiz de Camoens, numărul cinci. Prea bine!
Și-acuma uite colo... Nu serie cinci ?

QUEBEDO

(aruncînd o privire 'n carte, înaintează puțin)

Ba da!

Omul acestă însă știi cine-i, dumneata?

PAZNICUL

De und' să-l știu?

QUEBEDO

Din faimă! Că-i doar vestit în lume!
N'ai auzit de dînsul?

PAZNICUL

Senor, noi n'avem nume,
Ci *numere*, și faima nu intră 'n casa asta...
Don Luis de Camoens, numărul cinci, și basta!
Atîta e'n registru... (închide condica).

QUEBEDO

Prea bine! Văd că ești
Un om cu rînduială!

(examinînd odaia)

Hm! Gratii la ferestii!
San Jago! Ce chilie! Ce ziduri! Ce tavan!

PAZNICUL

Aici țineam sărmanii nebuni închiși mai an.
 Dar ăsta, cum venise sfârșit de oboseală
 Și vrea să stee singur, fiind odaia goală,
 L-am așezat într'însa așa cum a cerut.

QUEBEDO

(ironic)

Unde steteau nebunii? Prea bine ai făcut!
 Așa om, vezi, îmi place! Dea Dumnezeu să poți
 În balamucul ăsta să mi-i aduni pe toți
 Mîzgălitorii ăștia de rime...

(Se 'ntoarce și se uită înapoi)

St! Nu-i el?

PAZNICUL

(acelaș joe)

Da. Să-l deștept?

QUEBEDO

(oprindu-l cu mîna ridicată)

Nu... lasă-l! Vorbește 'ncetinel!
 Nu vreau să-i tulbur somnul... O să-l aștept.

PAZNICUL

(îndreptîndu-se către uşă)

Senor,

Mă 'nchin atunci şi Domnul să-ţi vină 'n ajutor,
Spre-a-ţi izbîndi dorinţa!..

QUEBEDO

(întinzîndu-i o piesă)

Îţi mulţumesc, amice...

Primeşte...

PAZNICUL

(cu o reverenţă)

Sluga!

QUEBEDO

Lasă...

SCENA A DOUA

CAMOENS, în aşternut; QUEBEDO.

QUEBEDO

(înaintează şi se lasă binişor pe un scaun lîngă masa
din stînga, fără să peardă pe *Camoens* din ochi).

Ei, iată-mă şi-aice!

San Jago! Cîtă cale şi trudă, vai de mine!

O leacă de odihnă cred că mi se cuvine!

Poftim, eu prin spitaluri! Dar ce să faci?

[Păcate!

Cînd ți-e cuprins copilul de dughuri necurate,
 Alergi! Auzi, să-mi facă el neamul de rușine,
 Să mîngălească versuri, să uite el de mine,
 Să 'ndruga la picioare mereu și să dorească
 Cununi de lauri! Dînsul, ce-o să mă moște-
 [nească,

Și lauri! El, și lauri! De parcă nu i-s tată,
 De bani nici să n'audă! De glorie se'mbată:
 Cameons pentru dînsu-i supremul ideal!

(cu un ton ironic și compătimitor)

Și, uite, colo-i omul, priviți-l în ce hal!
 O plapomă de lauri pe el, priviți, mă rog!
 Fără de-un ochiu, și palid, și trist, și slăbănog,
 Acesta-i cîntărețul Lusiadelor faimoase
 Ce la Oran, sub zidul Ceutei, se luptase!
 În cușca asta tristă mărețul bard apune:
 O spadă ruginită și-o liră fără strune
 E-averea lui întregă! Și viața lui ce-a fost?
 Mizerie și luptă! O, traiu fără de rost!
 Don Luis de Camoens, numărul cinci — și-atît!
 Cum scrie la registru...

(Mulțumit de sine)

Eu, însă, amărît,
Batjocorit de dînsul, numit de el netot,
Eu, ce purtam porecla de cavalerul-cot,
Eu, care vînd stafide și număr portocale,
Eu voiu fi fost acela, — dar astăzi am parale,
Sînt mulțumit de mine și gras și în putere,
Am trei rînduri de case și am patru galere
Ce vîntură oceanul cu prețioasă marfă:
Eu sun în pungă aur, el a cîntat din harfă!
Ha! cînd l-o vedea Perez, de sigur va 'nțelege
Și, aruncîndu-și harfa, ca mine va alege.
Da, trebuie să-l vadă, să vie, să audă
Din propria lui gură ce neagră și ce crudă
I-a fost această viață!...

CAMOENS

(se mișcă puțin și suspină ca un om care se deșteaptă)

QUEBEDO

St!... Geme... s'a trezit!

CAMOENS

(cu un suspin)

Deci iar un somn de-o clipă abia m'a amăgit,
Doar oiu simți pe urmă durerea și mai vie,

Nu somnul ceta dulce ce ține-o veșnicie,
Nu era moartea însăși, ci numai umbra ei.

QUEBEDO

(face, fără să vrea, o mișcare)

CAMOENS

(cu liniște)

Ce mișcă? — Om la mine? Văd bine ochii mei?

(Surprins și cu îndoială)

Cine ești tu? Ce cauți? Ce vînt întîmplător
Te-a rătăcit pe-aceia?

QUEBEDO

(ridicîndu-se și făcînd cîți-va pași spre el)

N'am rătăcit, senor!

Știam pe cine caut: nu sînt adus de vînt...

CAMOENS

(ridicîndu-se pe jumătate, sprijinit cu brațul pe pat)

Așa e! Da, uitasem aproape cine sînt!
Veneați, de bună samă, pentr'un epitalam?
Sau poate-o serenadă?

(arătînd pe masa din stînga)

Priviți, de toate am!
Alegeți, după voie . . . găsiți *Càrmine* gata:
Luați, că le dau ieften.

(Cu o grimază)

Cu doi reali bucata!

QUEBEDO

(refuzînd)

O, nu, senor!

CAMOENS

(care în timpul acesta s'a ridicat din așternut și cu greu sprijinindu-se în spadă, trecînd pe dinaintea lui Quebedo, ajunge la jeț, obosit și fără ironie)

Atuncea le vreți chiar pe măsură?
Sînt istovit acuma și mintea mi-e obscură,
Imi e cu neputință să mai compun nimic.
De-abia mai am tărie din pat să mă ridic;
Luați din astea gata, că nu mai pot să scriu . . .

(Arată pe masa de alături și așează spada d'asupra)

QUEBEDO

Eu nu viu după versuri, eu după alte viu!
Privește-mă în față, Don Luiz, privește bine,
Nu mă cunoști ?

CAMOENS

(examinează pe Quebedo, după o mică pauză)

Mai știi eu?

QUEBEDO

(vesel)

Nu-ți amintești de mine?

CAMOENS

(ca mai sus, dînd din cap cu îndoială)

Nu prea, Senor!

QUEBEDO

La Calvas am fost colegi.

CAMOENS

(pe gînduri)

Cu mine?

QUEBEDO

(rîzînd)

Cu dumneata, firește, la Calvas... Dar cu cine?
 Ne luam de păr adesea și-ades m'ai scărmanat...
 Gîndește-te! Se poate așa să fi uitat?

CAMOENS

(cuprinzîndu-și fruntea)

Senor! Să am iertare, or'cîte-mi spui, nu pot
Să-mi mai aduc aminte. Mi-e capul slab de tot,
Nu te mai pot cunoaște!

QUEBEDO

San Jago! Domnul meu,
Ascultă-mă atuncea să-ți spun. Ascultă. Eu
Sînt chiar José Quebedo de Castel-Branco, știi.
Fiul Marghitei care te-a botezat . . .

CAMOENS

(după puțină gîndire)

Să fii

José Quebedo?

QUEBEDO

(încîntat de sine)

Sigur! Chiar în persoană! Eu!
Cap de dovleac pe vremuri era numele meu,
Așa-mi spuneai, ții minte? . . .

CAMOENS

(întunecat și ursuz)

Și ce voiești cu mine,
José Quebedo? . . .

QUEBEDO

(volubil)

Asta-i! Mă miră cum îți vine
Să mai întrebi? Venisem să văd ce-ai devenit?
Îți merge rău, pe semne; pari foarte prăpădit.
Pe cînd, uit'te la mine, abia mă 'ncepe locul,
Așa-i, se vede, lumea. O roată e norocul!

CAMOENS

(aprobindu-l, cu rezignare)

Intocmai ca o roată!

QUEBEDO

(prietenos)

Sărac între săraci!
Tu în spitalul ăsta uitat și singur zaci,
Fără de-un ochiu, albit ești, cu brazde-adînci
[pe frunte...]

CAMOENS

Ce ai, José Quebedo, cu pletele-mi cărunte
Și urmele săpate de-a lungul frunții mele?

QUEBEDO

(tot mai lingușitor)

Ei, vremile se schimbă și ne schimbăm cu ele!

Nu mai ești astăzi sveltul și mîndrul ¹⁷ favorit
 Simpatizat de dame și de cei mari slăvit!
 Nu mai ești azi Camoens acel ce-ai fost odată!

CAMOENS

Da, nu mai sînt acela! — Dar or' și cît dispreț
 Am astăzi de mărirea trecutei tinereți —

(Măsurindu-l cu privirea și respingindu-l)

N'aștept eu dela tine nici sprijin, nici avînt:
 Nu un Quebedo poate să judece ce sînt!

QUEBEDO

(la dreapta, aparte)

Auzi, smintit! San Jago! ți-aș arăta eu ție,
 De nu mi-ar fi de Perez...

(Tare, pe un ton lingușitor)

Tot plin de dușmănie!

Eu m'așteptam să aflu o mină amicală,
 Credeam că-ți fac plăcere. Ești năcăjit de boală,
 Că de n'ai fi, desigur, m'ai fi primit ca frate,
 Și n'ai lua în samă greșelile uitate,
 Ci am vorbi mai bine de ce era 'nainte...
 De casa părintească îți mai aduci aminte?

Mai știi tu piața unde ne adunam la joc,
Și 'naltele zaplazuri . . . ?

CAMOENS

(ca un zîmbet blajin)

Ej, da!

QUEBEDO

(vioiu)

In or'ce loc,
Tot tu erai mai sprinten, tot tu mai îndrăzneț,
Ai fi urcat un munte după un cuib răzleț,
Primejduindu-ți viața la fiecare pas . . .

CAMOENS

(arătînd semnul)

Da, semnul ăsta 'n frunte de-atuncea mi-a rămas!

QUEBEDO

(ca mai sus)

Parcă mă văd și-acuma, cînd ne scăldam. Tii
[minte ?
Noi nu 'ndrăsneam, tu însă . . .

CAMOENS !

(cu însuflețire)

Tot eu eram 'nainte!
(cu tot mai multă căldură)

Mă aruncam în valuri și mă luptam cu ele,
Păn' ce simțeam deodată că brațele mi-s grele,
Și m'așezam pe spate ca apa să mă poarte,
Pe cînd voi, plini de spaimă, steteați pe mal,
[departe.

(Se ridică, deschizînd larg brațele)

Ce vremuri fericite!

(după o pauză)

Quebedo!

QUEBEDO

(inaintează spre el)

CAMOENS

Mîna ta!

Mi-ai fost dușman de moarte odată, nu uita!

(Cu îndoială)

Și mi-ai părut...

(Căutînd să alunge o amintire urită)

Dar poate mă 'nșel... Vin lîngă mine!
Întîii ani de școală i-am petrecut cu tine
Și-acum, în amurgitul funebru-al vieții mele,
Tot tu mi-aduci aminte de vremile acele

Mai vesele . . . Sînt singur! și chiar dacă
[mi-ai fi

Dușmanul cel mai mare, eu tot ar trebui
Să te primesc, Quebedo, ca pe-un amic iubit!

(Il îmbrățișază)

QUEBEDO

(după o pauză, ștergîndu-și ochii)

Și cum ți-a mers de-atuncea, de cînd ne-am
[despărțit?

Tu ai rămas; eu însă m'am dus cu tatăl meu
Din Calvas la Figuera, — și-acolo-am dat
[de greu.

Nu era glumă, — muncă!

(Se plimbă braț la braț cu Camoens, apoi ș'asăază
amîndoi la masă).

CAMOENS

Pe mine, vezi tu, soarta
M'a dus în templul unde științele și arta
Domnesc . . . și la Coimbra, supt liniștitul cer,
Am evocat eroii divinului Homer,
Și-am stat la sfat cu Dante . . . Acolo-am
[înțeles
Ce este frumusețea și că sînt un ales.

În mine-atunci o mare lumină s'a făcut:
Tot ce-mi dormea în suflet nelămurit și mut
A căpătat o formă, culoare și graiu viu,
Și-am presimțit atuncea cine eram să fiu!

QUEBEDO

(întrerupîndu-l)

Eu, dragul meu, știi bine că nu 'nvățam nimic
Și am intrat din vreme frumos, ca ucenic
La un băcan...

CAMOENS

(însuflețit, evocînd)

Cu anii eu am crescut și-apoi
Am resimțit nevoia de orizonturi noi;
Mă apăsă a școlii vieață monotonă:
Și am văzut atuncea măreța Lisabonă
Și strălucirea curții, pe Regele 'n splendoare,
Inconjurat de sfetnici în haine orbitoare!
Eu însă stam de-oparte, privind ca aiurit...

QUEBEDO

(întrerupîndu-l)

Așa priveam la toate și eu, cînd am zărit
Intii palatul Bursei și lumea cea bogată...

CAMOENS

(fără să-l audă)

Atuncea am văzut-o pe ea întâiași dată!
 Și peste lumea 'ntreagă căzù ca o perdea,
 Tot universul parcă se întrupase'n ea!
 Și astfel, precum Domnul în negrul infinit
 A aruncat sămînța luminii, de-a 'nflorit
 Intunecatul haos cu moartele-i ruini, —
 Tot astfel o privire din ochii ei senini,
 In noaptea mea din suflet lucind cînd a căzut,
 Adîncurile-i negre în raiu s'au prefăcut!

QUEBEDO

Și eu, tocmăi ca tine! Jupînul meu avea
 O fată, — și ce fată! frumoasă ca o stea!
 Și-avea parale omul, dar și eu econom
 Și chipeș, fără stare, dar vezi, și eu, un om...

CAMOENS

(cu acelaș avînt poetic)

Iubeam! Iubirea noastră era un cînt sonor,
 Eră un glas de harfă, trezit întîmplător
 De-o mîină nevăzută ce-alunecă pe strune
 Și face altă harfă ascunsă să răsune,

Să cînte fără voie, cu fiecare undă,
 Cînd una se trezește, cealaltă să răspundă . . .
 Iubeam! Iubirea noastră a fost o fulgerare
 Ce scrie-o dungă 'n aer, străluce și dispere!

QUEBEDO

(ca mai sus)

Eu l-am convins pe socru din două trei cuvinte.
 El a zis „da“, firește, și, ca un om cuminte,
 Invidiat de-o lume, făr' să mai am habar,
 Mi-am luat de braț mireasa și-am dus-o la
 [altar . . .

CAMOENS

Ferice de iubirea ce-a fost încununată!

(Cu melancolie)

Eu n'am avut norocul! Ursita blestemată
 Ne-a despărțit, zulară. Ea într'o săhăstrie
 S'a răslețit de lume, și moartea timpurie
 I-a veștejit obrazii și-a stins'o ca pe-o floare.

(Cu însuflețire)

Pe mine însă viața m'a prins ca o vultoare!
 Sunau prin țară trîmbiți de-alarmă și cu drag
 Am alergat spre semnul făcut de negrul steag

Am asaltat Centa, și de-am scăpat de moarte,
Sint fără un ochiu de-atuncea . . .

QUEBEDO

Nici eu n'am avut parte
De-o viață mai ca lumea. Neîmpăcata soartă
A vrut să reposede sărmana mea consoartă.
Am plîns și eu că tine și 'n urmă am uitat,
Căci avea zestre fata . . .

CAMOENS

Și eu m'am consolată.
Da, îmi aduc în minte, după ce-am fost rănit
Parcă revăd spitalul și cum stăteam lungit,
Legat tot în bandaje, cu noapte 'n jurul meu
Și 'n mine întuneric, și-atunci — cum să spun
[eu —
Venea — ba nu, mai bine, cază — nu, plutea lin...
Venea, dar nu știu cine, și ca un duh divin
M'a străbătut în suflet, strălucitor ca para,
Și pașnic ca lumina cînd se coboară seara,
Dogoritor ca sorii și dulce ca un plîns,
Părea cînd glas de tunet, cînd glas de harfă
[stîns,

Și eu eram un altul, deși eram tot eu!
 Tot mai înguste cercuri seria în jurul meu,
 Venea tot mai aproape, și nu știu cum, m'a dus
 Ca un vârtej prin spațiu, sus, parcă tot mai sus,

(Pauză)

Și nu mai știu. (Pauză)

Și'n urmă, cînd m'am trezit din vis,
 Eu mi-am găsit pe-o filă întiul cîntec scris,
 Și noaptea mea din suflet s'a 'mpoporat de stele
 Par'că golisem cupa nenorocirii mele;
 Iar sufletu-mi pe-aripa cîntării, avîntat,
 De tot trecutul jalnic atunci s'a desbrăcat.

QUEBEDO

Eu cum ți-am spus, amice, cu banii m'am
 [sbătut...

I-am însutit prin mărfuri, am dat cu împrumut,
 Am învîrtit negoțuri și alte daraveri
 Iar azi sînt posesorul unei frumoase-averi...

(După o pauză)

Și ce-am făcut la urmă cu zilele? Nu știu.

CAMOENS

(povestind mai departe)

Eu am plecat în lume cu sufletul pustiu,

Lăsînd o cruce'n urmă, și-apoi am dispărut
Din mijlocul acelor ce nu m'au cunoscut,
Spre Indii mi-am luat drumul, ca Vasco-odi-
[nioară,
M'am dus acolo unde-i eterna primăvară
Și-am făurit departe de țărml meu natal
Un cînt ce premărește tot neamul portugai,
De-a mers pînă la Tage al cîntecului ecou
Și al lui Vasco nume l-am re'nviat din nou,
Și pîn' departe'n Thule, Luisiadele l-au dus...

QUEBEDO

Da, se svonea prin țară .. dar cîți bani ți-a adus?

CAMOENS

(cu o mișcare minioasă)

Batjocură și ură în schimb eu am avut!
Cel ce-a cîntat strămoșii, mai bine-ar fi tăcut,
Și-ar fi lăsat în pace divinii uriași
Spre-a nu trezi mînia piticilor urmași!
De-aceea ei crezură că versul meu e-o armă,
N'au priceput că-i numai un strigăt de alarmă;
Pe ce-am pus preț, aceea s'a prefăcut dispreț
Și patria lui însăși lovî în cîntăreț!

QUEBEDO

(se ridică cîştigat de indignarea poetului)

CAMOENS

Nu-mi place să mă tîngui, căci tînguirea-i vană,
 Dar vezi, or'cît de tare-s, eu port în mine-o rană
 Ce sîngeră într'una, și-o simt și-acum fierbinte
 Arzînd nevindecată, ca să-mi aduc aminte
 De ceasul rău în care plecat-am în exil.

(Trece nervos pe dinaintea lui Quebedo)

QUEBEDO

(s'apropie și-i pune mîna pe umăr)

Ei dar păstrează-ți firea și nu mai fi copil!
 Cine nu speculează greșit? Cu toți greșim.
 O 'neurei cîteodată, arare izbutim.

CAMOENS

Dar mai tîrziu norocul din nou m'a cercetat.
 Sebastian, pe tronul părinților urcat,
 Și-a amintit de mine ce stam la închisoare
 Și mi-a redat iar cerul și partea mea de soare,
 C'un gest a dat în lături zăvoarele pe uși,
 În sgomot surd căzură greoaiele cătuși,

Și-a răsărit în mine o nouă primăvară.
 Dar iată bate ora funestă pentru țară:
 Sebastian victimă a vitejiei sale
 Căzù luptînd eroic. O! zi plină de jale
 Care ne-ai dat lui Filip! O, ceas nefericit,
 De ce eu ție oare ți-am supraviețuit?

QUEBEDO

Da, tristă zi, și alte mai triste înc'au fost!
 Și mai cu seamă ție ți-a mers grozav de prost...

CAMOENS

Lumina ce-mi lucise așa scurt timp s'a stins,
 Posomorît amurgul cu umbra-i m'a cuprins,
 Cinstit odinioară de toți, bogat eram
 Acum rămas pe drumuri, nimica nu mai am —
 Așa e roata lumii! Uitat de toți, bolnav,
 Imi rămăsese-un singur prieten: un biet sclav,
 Pe care îl cinstisem adesea ca pe-un cîne,
 Dar el rupea în două bucata lui de pîne
 Și-o împărțea cu mine; cînd am căzut la pat,
 El m-a'ngrijit, sărmanul, și nopți de veghe-a stat.
 La el găseam o vorbă de dulce mîngăiere,
 Și-apoi cînd batrînețea i-a luat or'ce putere,

A'ntins în stradă mîna, cerșind fără rușine,
 Pin'ce și-a dat și viața, sârmanul, pentru
 [mine...]

(Cu recunoștință adîncă, amintindu-și)

Sărmane cine negru! — Să-i răsplătească
 [Domnul!
 Acei din groapă numai, pot ști ce dulce-i
 [somnul!

QUEBEDO

(întors spre stînga)

Cred c'a venit momentul să-i spun ce am de
 [spus.

(Face cîțiva pași spre Camoens, tare)

Nefericit prieten, ce jalnic trai ai dus!
 Ce slabă resplătire, vai, după atîta trudă!
 Și flori așa bogate — ce ironie crudă! —
 Să dea astfel de roade! Tu, bardul ideal,
 S'ajungi la bătrînețe să mori într'un spital!
 Așa te'ntoreci acasă, tu care ai plecat...

CAMCENS

Așa mă 'ntorc!

QUEBEDO

Ei, frate, mă uit la amîndoi,
 Și mă gîndesc la vremea lăsată înapoi
 Cînd ne-am pornit pe lume pe căi deosebite:
 Tu ai umblat prin stele — da, iartă-mă, iubite,
 Eu n'am crezut ca tine în visuri și păreri,
 Privește, 's-om cu stare. Am care cu poveri
 Pe drumuri, și galere pe marea 'ndepărtată! —
 Din ce'nălțimi la mine priveai tu altădată...!
 Eu n'am purtat pe frunte în veci cununi de laur,
 Și cred și-acum că visul nu se preschimbă'n aur!

CAMOENS

Pe-un negustor succesul îl pune în valoare,
 Dar sînt anume lucruri prea fine, pentru care
 Balanță nu există... Cum oare crezi că totul
 Se măsură pe lume cu fundul său cu cotul?
 De vrei, de foi de dafin vorbește cît îți place,
 Dar frunzele de laur tu lasă-le în pace!

(Cade în melancolie)

QUEBEDO

(a parte)

De tagma mea se leagă?! Pe viul, Dumnezeu!

Vin tu la mine numai, să fiu la largul meu,
Și ți-oiu plăti eu ție!

(Cu un ton prefăcut)

Camoens! cer iertare.

N'am spus-o să te supăr și de cumva îți pare
Că te-am rănit, ascultă! Vrei tu să-mi faci
[plăcere?

Ieși din spitalul ăsta! De ți-am vorbit de-avere,
E că nutrese nădejdea că vei veni la mine.
Am încăperi destule și îți va fi mai bine
Decât aici! M'auzi tu, Camoens? Spune? Da?

CAMOENS

(ingîndurat și neliniștit)

Ce spui tu? Cum? Se poate? La tine?

QUEBEDO

Casa mea

Îți stă deschisă. Haide! Vrei oaspete să-mi fii?

CAMOENS

Eu, oaspete? Cui? Ție! Crezi tu?... Nu, ce
prostii!

Știu că ai gânduri bune! Dar nu, îți mulțumesc!
(Ii întinde mîna mișcat)

Sînt fericit și-aicea, și-aicea tot trăiesc!
Prisosul mesei tale dă-l la săraci mai bine.
Așa mi-am vrut eu soarta și-așa mi se cuvine...
La ce să-ți cale eu pragul, să-ți cad povară ție,
Nici eu să nu mă bucur,—că eu n'am bucurie!

QUEBEDO

(mai stăruitor)

Tu, o povară, mie? Nu! Un prieten bun
Ca tine? Dimpotrivă, cinstit de vrei să-ți spun,
In casa mea cu sfatul mi-ai fi de mult folos...

CAMOENS

(zîbind cu resemnare)

Eu, de folos? Eu, sfaturi? Eu, bietul visător,
Ce nimănui pe lume n'a fost de ajutor
Și m'am slujit pe mine cu-atît folos?...

QUEBEDO

Ei, frate!

Ascultă-mă mai bine și o să-mi dai dreptate!

(Cu mîinele pe umerii lui Camoens)

Am un copil, nădejdea întregii mele vieți,
Și l-am crescut cu grijă, nu ca pe alți băieți.

Mi-l și vedeam cu mintea crescînd avutul meu,
 Zidind pe temelia pe care-am pus-o eu;
 Cînd uite că, deodată, cuprins de-o nebunie,
 Le-a dat deoparte toate și nu mai vrea să știe
 De tatăl său, de-avere, relații excelente,
 Nu — pînă'n git s'afundă acum în pergamente,
 Nimic din ce-i pe lume nu-l mai interesează
 Și serie toată ziua la versuri și visează! —

CAMOENS

(rîzînd)

Deșertăciuni!

QUEBEDO

Așa e! Și eu i-am spus la fel
 Dar unde-i chip acuma să te 'nțelegi cu el?
 De cînd a 'ntrat în slujbă, la muze...

CAMOENS

(rîzînd)

Toți visează
 Dar toți visează numai!

QUEBEDO

Intr'una aiurează,

Degeaba-l rog într'una. Și nu știu ce să fac,
Căci boala asta-mi pare că-i boală fără leac.

(Căutînd vorbele potrivite)

Dar totuși —dacă dînsul—cum zic, ar fi să vadă
Cum ți-au *plătît* ei ție — să te-aibă ca dovadă,
Pe tine, da, pe tine, supremu-i ideal,
Pe marele Camoens să-l vadă 'ntr'un spital,
Atuncea . . .

CAMOEES

(pricepînd, cu o ironie amară)

Să mă vadă! Trimete-mi-l! Să vie!
Și las' că am să-l vindec de-această nebunie!
Eu, prostul, care traiul netrebnic și-l defaimă,
Văd c'am ajuns acuma ca un subiect de
[spaimă...

QUEBEDO

(plin de speranță)

Și ai să faci tu asta? Să-l sfătuiești de bine?

CAMOENS

(hotărit)

L-oiu sfătui, cum trebui, trimete-l dar la mine.

QUEBEDO

(arată spre ușa din stînga, în fund)

Atunei îl chem, îndată. E chiar aici, jos
Primește-l și-i vorbește. Și-apoi te-om lua frumos
Și'n casa lui Quebedo vei merge. Spune, vii ?

CAMOENS

(refuzînd)

Om mai vedea noi! Lasă! Mergi sănătos!

QUEBEDO

Să știi

Că nu te las! Cu bine!

(Aparte, în treacăt)

Da bine l-am adus ?

Cînd Perez s'a convinge de cele ce i-am spus,
De vrea, poate să-și dee și duhul, ce-mi mai
[pasă!

(Placă prin fund, ușa din mijloc)

SCENA A TREIA

CAMOENS

(se așează la mescioară înclinînd capul și
se înfioară)

Mi-e frig! Simt cum mă lasă treptat-treptat
[puterea,
Amurgu-mi împînzește cu umbra lui vederea!
De ce mă prinde frigul? Să fie moartea oare
Ce vine ca să-mi dea suprema sărutare?
M'au părăsit cu toții și singur mă apropii,
Nesprijinit de nimeni de marginile gropii.
Mai fericit acela ce nu s'a abătut
Din căile știute de toți și nu a vrut
Să-și taie drum el însuși...

(Pauză)

El, cînd e scris să moară,
Cu dragoste pioasă ai săi îl împresoară,
Tihnit inclină fruntea și împăcat se duce,
Căci are cine-i pune pe piept mîinele cruce
Și cine să-i închidă pleoapele 'nghețate!

(Cu renunțare)

Dar eu, rătăcitorul! O vis înșelător,
Eu m'am răznit pe lume și singur am să mor!

Cind m'a cuprins furtuna pe ape'ndepărtate,
 Și-a fost ea să-mi fărîme de-o stîncă biata navă,

(Ia manuscrisul Luisiadelor și-l ridică în sus)

Tu mi-ai redat putere în clipa cea grozavă:
 Ca să te seap pe tine, răsenumpărînd uitarea,
 Nu te-am lăsat din mină și m'am luptat cu
 [marea,

Lăsînd să-mi piar'avutul în vălmășagul spumii:

(Arată manuscrisul)

Voi însă, Lusiiade, ați fost păstrate lumii!
 Nefericite cînturi, cunună blestemată,
 De dragul vostru numai eu am luptat odată,
 Și-am renunțat la toate măruntele plăceri,
 Spre-a recunoaște-aeuma că tot ce poți să ceri
Vieții, ea pe lume să poți fi fericit,
E-a nu rîvni nimica, spre a nu fi rîvnit?

(Dapă o pauză cu un fior)

Iar mă cuprind fiorii! Mi-e frig... Camoens
 [moare!

Și zîmenea nu vine în ceasul ăsta mare
 Să-i dea o mîngiere. — O noapte e trecutul
 Și noapte viitorul; de-abia se ține lutul.
 Praf s'a ales din toate: credințele-s pierdute,
 Cununile de laur în pulbere-s căzute...

(Ridicîndu-se cu înălțărar)

Ce i-am cerut eu vieții și ce mi-a dat ea mie?
 Ce-a fost, la urma urmei decît o nebunie?
 Hîmera ne'ndurată, ce-mi da într'una pinteni,
 A dispărut ca fumul ce pierе la respinteni;
 Dar a avut dreptate și adevăr a zis:
 Că sterp rămîne pomul ce l-ai sădit în vis!

(Cade istovit în jeli. Ușa la stînga, în mijloc,
 se deschide. Perez intră grăbit. Se 'ntunecă din ce în
 mai tare).

SCENA A PATRA

CAMOENS, PEREZ.

PEREZ

(în prag)

În chilioara asta-i; așa-i precum mi-au zis...

(În extaz)

El este, da, el este! Așa-i vedeam în vis
 Sublima lui figură; dar totuși, mai senină,
 Și dulcea lui privire mai plină de lumină;
 Și înclinata-i frunte mai mîndră, mai semeată!
 Or'cum ar fi, tot el e! Și dacă trista-i viață
 La'ncovoiat, văd totuși pe luciul feței pale
 Pecetea genială a cîntecelor sale!

(Înaintînd în fața lui Camoens, cu adîncă venerație)

Don Luiz de Camoens! Salut!

CAMOENS

(liniștit și măsurat)

Cine-mi vorbește ?

PEREZ

E fiul lui Quebedo și Perez se numește!

CAMOENS

(pe gânduri)

Tu, fiul lui Quebedo ?

PEREZ

(cu bucurie)

Da, maistrul meu iubit!
Sint fiul lui Quebedo, cum spui, și am venit
După indemnul tatei ca să te iau la noi!

CAMOENS

(ridică mina în semn de răspuns)

PEREZ

Vin poate prea de vreme ?

CAMOENS

(cu privirea țintă la el)

Nu, încă nu-i târziu!
Apropie-te dară! Și-a-scultă cît sint viu!

PEREZ

(se supune)

CAMOENS

(grav)

Stă cheruvimul morții între noi doi, și ceasul
 Mult așteptat de mine acum zorește pasul!
 Eu am să mor, ascultă deci pân' mai sînt în
[viață
 Și vorba mea din urmă păstrează-o ca povăță.

PEREZ

(cu teamă și totuși demn)

Să mori tu? O! Camoens, nu, asta niciodată!

CAMOENS

(afirmînd din cap)

Ascultă-mă, copile, căci vremea-i măsurată!
 Vrei să slujești altarul ce l-am slujit și eu?
 E drept ce-a spus Quebedo?

PEREZ

Pe viul Dumnezeu,

E-adevărat, stăpîne!

CAMOENS

Gîndește-te ce-alegi,
 Știi tu că viața 'ntreagă de-apururea ți-o legi ?
 Gîndește că ai zile și sufletu-ți, străin
 De lumea asta încă, e-atras spre ce-i divin;
 De-aceea poezia tu o rîvnești și-o ceri,
 Că sufletu-ți purcede, ca dînsa, tot din cer.
 Căci a dori e una și alta-i a putea,
 Nu-i dat or'cui pricepe, să poată și creia,
 A presimți nu 'nseamnă că ai găsit...

PEREZ

Știu bine
 Că de primese cu toții, nu dăruiește-or'cine!

CAMOENS

Așa e, da; de-aceea în suflet tu ți-o scrie:
 Deci or'șice se cheamă, o vanitate fie,
 Sau chiar copilărescul imbold de-a imita,
 Ori sîngele ce-aleargă umplînd inima ta,
 Sau poate numai nervii întinși peste putere,
 Nu te'nșela. Căci arta cîntării de se 'nvață, —
 Pe un poet natura îl cheamă la viață.
 Faci totul prin voință, dar geniul se naște.
 Din ceruri el purcede și Ceru-l recunoaște!

PEREZ

(după o scurtă pauză)

Nu despre cel ce-i astăzi pot să-ți vorbesc eu; dar
 Pe-acel ce va să vie îl văd așa de clar!
 Ca un copil cuminte eu am crescut visînd,
 Și n'aveam bucurie decît atuncea cînd
 Puteam citi în tihnă; privind adînc în mine,
 Umblam ca orb prin viață și nu-mi găseam
 [un loc,
 Și singurul tovarăș de visuri și de joc
 Mi-era poleiul lunei în nopțile senine;
 Tăcerea pentru mine avea un tainic glas,
 De sgomotele zilei străin eu am rămas,
 Iar inima-mi ursuză s'a răzlețit de-ai mei,
 Eram în vîrst'aceea cînd nici nu știi ce vrei...

(Insuslețit și cu înălțare)

Dar am cetit atuncea Lusiadele-ți divine,
 Și-atunci ca o lumina s'a revărsat în mine,
 Simțirea mea ascunsă cum se deschide-o floare
 Ce a tînjit la umbră, a înflorit la soare!
 Pierise îndoiala, nu mai eram acel
 Copil fără voință! Pe urma lui! *Ca el!*
 Mi-a scris o mîină 'n suflet cu litere de pară
 Și pareă mii de glasuri deodată îmi strigară

Ca el! Ca el! Pășește-i pe urmă-i ne 'ncetat.
Răspunde-acum, stăpîne, de sînt sau nu chemat?

CAMOENS

(prietenos, cu bună-voință)

Pe Dumnezeu! Ai spune-o — căci ochiul tău
[străluce!

Se poate... însă totuși — ești încă la răscruce,
Ursita îți suride, urmează o în tot locul,
Și crede-mă pe mine, ascultă și socoate:
Nu trece pragul casei poetului, norocul!

PEREZ

Să pot s'ajung ca tine, și mă lipsesc de toate!

CAMOENS

(pe un ton părintesc)

O, orb ce ești! Mărirea te cheamă așa dar!

(Se ridică)

Ți-e dor să simți pe tîmple cununa de stejar,
Dorești să ai pe frunte un diadem de stele!
Dar frunzele se scutur și stelele pălesc:
Vezi ce mi-a dat mărirea în schimbul vieții mele!
Acei ce fără vîlvă vieța și-o trăiesc,
În liniște ei numai sînt fericiți pe lume
Și prea puțin le pasă de n'au lăsat un nume!

PEREZ

(sever)

O am văzut alături de-atîția falși eroi,
Cununa celui vrednic svîrlită în noroi!

(Solemn)

Or'cît aş fi de tînăr, mărirea nu mă 'ncintă,
Spre alte culmi simțirea și mintea mea s'avîntă!

CAMOENS

(ironic)

Știi alte culmi dincolo de glorie și aur?
Ce vrei tu? Și ce cauți?

PEREZ

De ani ca pe-un tezaur
Eu mi-am păstrat în suflet închis secretul meu,
Dar ți-l voi spune ție, cel uns de Dumnezeu.
Nu lauri, nici mărire, nici fericire cer:

(Cu înaltare)

Voiesc să fiu aripa ce stăruie spre cer,
Vreau să fiu geana roșe ce-anunță aurora.
Voiesc s'aprind în suflet simțirea tuturor
Din propria-mi văpaie ce-o simt arzînd în piept;
In certele din taberi s'arunc cuvîntul drept;

Nu-s friguri, nici orbire, dar simt ce sînt în
[stare
Și că aceasta este suprema mea chemare!

CAMOENS

(cu melancolie)

O vis al tinereții pe-aripi de serafim,
Cît de străin de lume e-avîntul tău sublim!

(Către Perez)

Vrei să înveți pe oameni spre cer să 'ntoarcă
[fața?
Și să le-aprinzi simțirea? Dar poți aprinde
[ghiața?
Poți să trezești c'un sunet pe surdul din naștere?

PEREZ

(cu fruntea ridicată)

Tu ai făcut-o asta! Da, tu ai fost în stare
Să faci minunea asta! Nici cînd n'am fost
[ca azi.

Incede-te în mine, că simt ca 'ntr'un extaz
Că Dumnezeu vorbește acum prin gura mea,
Tu ai svîrlit scînteia în suflete, și ea
S'a strecurat în inimi, sburînd din loc în loc:
Pîn' ș'a aprins și arde acuma ca un foc:

In mii de oameni astăzi trăiește al tău cînt!
 Și poate să se'ntoarcă pămîntul în pămînt,
 Căci cîntecele tale vor viețui în veci:
 Nu iei decît pămîntul în lumea'n care treci!

CAMOENS

(atins de vorbele lui, aparte)

Aprinși îi sînt obrazii și ochii lui de foc!
 In vorba lui răsună un glas de prooroc
 Ce-mi răscolește'n suflet întreg trecutul meu!
 Să fie dînsul solul trimis de Dumnezeu?

(După o pauză, întunecat)

In zile viitoare privirea ta plutește,
 Dar uite ce-i prezentul!

(Cu mîinele împreunate pe piept)

Eu sînt aci, privește!
 Acesta-i cîntărețul Lusiadelor! Eu sînt!
 Vezi unde se sfîrșește cel mai măreț avînt,
 Răspłata-i sărăcia și moartea 'ntr'un spital!

(Părintește)

Ascultă-mă, renunță la or'ce ideal!

PEREZ

(gata de jertfă)

Eu! Niciodată! Dacă mizeria-i răsplata
Acelui bun și vrednic, atuncea eu sînt gata
De jertfă, căci atuncea mizeria i-o fală
Și spinul se preface cunună triumfală,
Și e un raiu spitalul! Să fiu Camoens eu,
Să pot din letargie trezi poporul meu,
Să pot svîrli o rază asupra unui veac,
Și-atunci puțin îmi pasă că voiu muri sărac
Și nebăgat în samă, de voiu fi fost ca tine!

CAMOENS

(cu tărie)

Pe umbra funerară ce-asupră-mi simt că vine,
Pe dulcele și-amarul vieții ce-am trăit,
Pe zeii toți pe care visînd i-am bănuit,
Pe visurile mele și tot ce-mi este sfînt, —
Tu ai o datorie și-un drept pe-acest pămînt,
Pe tine nu te mîină ambiția deșartă,
Nici vana strălucire în visul tău de artă,
Ești un trimis din ceruri, tu nu te înspăimînti
De-acest pămînt nevrednic, tu ești făcut să cînți
Și să ajungi pe culme, o, inimă curată!

PEREZ

(căzîndu-i la picioare)

Zici tu că voi ajunge? O spune-mi înc'odată!
O spune-mi drept! Răspunde!

(Apucîndu-i mîna)

Voiu fi eu un poet?

CAMOENS

(atingîndu-l pe creştet)

Tu ești! Urmează-ți drumul! Da ești, eu ți-o
[repet!

Și-or'care-ți este soarta, și or' cît de greu Cal-
[varul,

De vei simți arare că prea e plin paharul
De chinuri, ceasul ăsta să ți-l aduci aminte,
Gîndește-te că vorba și duhul tău fierbinte
A risipit o clipă întunecata ceață.

Din ochii lui Camoens, că el, plecînd din viață,
Cuprîns de îndoială a re'nviat prin tine,

Și în avîntu-ți tînăr s'a regăsit pe sine:

Vezi mîna asta rece ce se ridică 'neet

Și te binecuvîntă, sfințîndu-te poet!

Să ți-o aduci aminte! Și-acuma du-te! Viața

Te cheamă! Mergi la luptă! Și fii tu dimineța

Căci eu acu-s amurgul și soarele meu moare!

(Se așează în jețul din față)

PEREZ.

(se ridică cu ochii înflăcărați)

Nu, cîntecele tale rămîn nemuritoare!

Camoens, pe-al tău nume e scris *eternitate!*

CAMOENS

Mă fac un trup cu dînsa! O simt, da, ai
[dreptate.Am fost poet și-atîta, dar am rămas întreg,
De ce-mi plîngeam eu soarta, acuma nu'nțeleg,

Cînd chinul este însuși o binecuvîntare,

Și Dumnezeu îl pune în or'ce suflet tare

Căci numai prin durere poetul prinde glas!

Ce-am fost întotdeauna același am rămas,

Gîndirea-mi aruncată n'a fost cenușă'n vînt,

Și va trăi de-aceea dincolo de mormînt!

Pot să pășesc în fața Celui Înalt de-acum:

A încolțit sămînța ce-am aruncat-o'n drum

(Cu înflăcărare)

Și visurile mele se fac eternitate!

PEREZ.

Ce vii mai ard a-tale priviri înflăcărate,

Stăpîne!

CAMOENS

Al meu suflet aripele-și întinde
 Și din adâncul ăsta de neguri se desprinde!
 Mă'naltă....

(Se ridică din jeț susținut de Perez, o muzică
 molcomă începe în orchestră, soarele în amurg se re-
 sfrînge din dreapta, innecînd chilia)

CAMOENS

(ca un visionar)

Simt acuma cum tot mai sus s'avîntă,
 Cum sferile 'n rotire' armonioase cîntă!
 Mă 'ntîmpină cu freamăt al spiritelor cor!
 Lumină văd! Tot cerul e un astru orbitor!
 Privirea mea s'afundă în vremi ca 'ntr'o vil-
 [toare,
 Mărgelile-s ale vieții clipite trecătoare!
 Tot cerul se deschide și îngerii coboară!
 Un chip iubit odată îmi strălucește iară,
 Un luminos luceafăr după o noapte lungă!
 Ea 'ntinde o cunună pe fruntea mea s'ajungă —
 Văd steagul țării mele în falduri cum o 'm-
 [bracă...
 O țară, slavă ție! Și neagra noapte dacă

Te-acopere acuma, cînd ceasul o să bată,
Te vei trezi mai mîndră de cum erai odată...

(Muzica încetează treptat.)

(Urmărind visiunea)

Cum, vrei să mă lași iarăși? O ia-mă sus,
[cu tine!

Cîntați! Incepeți iară, o armonii divine!...

Cad lanțurile! Dați-mi lumină! Vreau lumină!

(Cade în jeț neînsuflețit, dar cu figura luminată,
sprijinit de Perez).

